

Suuriruhtinaskunnan filosofiaa

TUOMO AHO

Juha Manninen, Juhani Ihanus, Marja Jalava ja Ilkka Niiniluoto, *A History of Philosophy and Psychology in Finland, 1809–1917. (The History of Learning and Science in Finland 1828–1918, 19.)* Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 2021. 424 s.

1960-luvun lopussa Suomen Tiedeseuran parissa syntyi ajatus, että olisi julkaistava teossarja Suomen autonomian ajan tieteen historiasta. Luonnollinen tausta aloitteelle oli se, että vuosisadan alussa Litteratursällskapet oli julkaissut vastaavan laajan sarjan Turun Akatemian tieteestä. Ensimmäinen nide Tiedeseuran sarjasta ilmestyi jo 1965, ja nyt vihdoin, vuonna 2021, viimeinen nide. (Niitä on kaikkiaan 31.) Ehkä on kuvaavaa, että viimeiseksi valmistuu filosofian osuus.

Koetan seuraavaksi sanoa jotain tästä teoksesta. Se on tavallaan jatkoa Thiodolf Reinin historialle turkulaisesta filosofiasta (Rein 1908). Reinin tutkimus oli ajankohtaan nähden erittäin ansiokas, ja olisi toivottavaa, että se jotenkin saataisiin jälleen helpommin lukijoiden saataville. Kun nyt jatketaan Reinin työtä, on heti edessä rajanvedon ongelma. Reinin kirja ulottui vuoteen 1828, jolloin yliopisto siirtyi Helsinkiin; nyt on päätetty aloittaa jo vuodesta 1809, jolloin Suomen valtiollinen asema muuttui. Tämä on varmaan paljolti vapaasti ratkaistavissa. Toinen raja koskee tieteenaloja: samaan teokseen sisältyvät sekä filosofia että psykologia. Se onkin itse asiassa välttämätöntä, koska psykologia alkoi hahmottua omana tutkimusalanaan vasta 1800-luvun loppupuolella; se pysyi yhä tiiviisti filosofian yhteydessä

tai jopa sen osana, eikä mitään oppiainetta tai virkoja sitä varten ollut vielä pitkään aikaan.

Kaikki eivät välitä oppihistoriasta, mutta monien mielestä se toisaalta on jännittävä ja kiinnostava ala. Itsekin uskon, että historialliset perspektiivit auttavat myös päätepiteensä ymmärtämistä, ja perspektiivit ymmärretään sitä paremmin, mitä pitempiä ja laajempia ne ovat. Samaa pyrkimystä ovat tähdentäneet muutamat muutkin Suomen filosofian harrastajat (ks. esim. Lahtinen 2004). Pidän tätä autonomisen Suomen filosofian historiaa erittäin tärkeänä ja valaisevana teoksena, joka palvelee sekä filosofian kehityksen tutkimusta että yleisemmin kulttuurihistorian tutkimusta. Kirjasta nimittäin ilmenee, että filosofeilla on ollut huomattavan tärkeä merkitys ja vastuu maamme koko kulttuurielämälle jo noina aikoina, jolloin heitä oli hyvin vähän. Täytyy toivoa, että kirja saa ansaitsemaansa huomiota myös ahtaan specialistipiirin ulkopuolella. Siitä onkin jo merkkejä: *niin & näin* -lehteen sisältyy sikermä kommentteja (1/2023). Haluan siis vahvasti suositella tätä teosta jopa niille, joiden mielestä otsikko tuntuu aluksi puisevalta. Jos seuraavat huomautukseni ovat enimmäkseen kriittisiä, se ei suinkaan tarkoita, että en suosittelisi kirjaa, vaan pikemminkin kiinnitän huomiota joihinkin asioihin, joita voisi pohtia vielä enemmän tai toiselta kannalta.

Teos koostuu neljän kirjoittajan osuuksista. Laajin on Juha Mannisen kontribuutio, noin 40 %. Melkoinen osa siitä on muokattu kokoon hänen aikaisemmista kirjoituksistaan jo 1990-luvulta alkaen. Hänen osakseen on joutunut koko Snellman elämäkertajohdantoa ja valtio-oppia lukuun ottamatta ynnä Bolin. Ihanus on tehnyt kaikki psykologisluontoiset jaksot. Muut luvut ovat jakautuneet suunnilleen tasan Jalavan ja Niiniluodon kesken. Tämä tilanne vaikuttaa heti ongelmalliselta. Ja todellakin, kirjassa ilmenee niitä vaivoja, joita helposti esiintyy, kun useat kirjoittajat tekevät pitkän ajan kuluessa tekstiä ilman tiukkaa kontrollia.

Kirjan rakenne tai dispositio herättää hämmennystä. Kirja on jaettu muodollisesti kolmeen osaan. I osa on kuitenkin hieman huvittavasti vain 8 sivua, joiden sisältö on puhdasta johdantoa.

(Siinäkään ei ehkä olisi tarvinnut aloittaa Väinämöisestä, mutta Turun teoreetikoista olisi voinut sanoa hiukan enemmän.) II osa (200 sivua) esittelee idealismin, Snellmanin, hegeliläiset ja Bolinin, ja III osa (160 sivua) käsittelee vaiheet hegeliläisyyden jälkeen, psykologian alun ja ensimmäiset modernit ilmiöt. Tekstiä on 370 sivua, josta yksin Snellman saa 110 sivua eli 30 %. Kielämättä, ei ole sellaista hyvää ja ajanmukaista yleisesitystä Snellmanista, joka olisi myös filosofisesti pätevää. Mutta onko hän tällainen osuus silti hieman liioittelua?

Kun aihetta aikoinaan suunniteltiin Tiedeseurassa, aikomuksena oli, että niteen laatisi Georg Henrik von Wright. Hän joutui sittemmin luopumaan tehtävästä, ja osin siksi teos viivästyi niin pitkään. Mutta alkuperäinen näkemys, jota myös von Wright kannatti, oli sellainen, että kirja pitäisi jakaa kolmeen jaksoon: ennen hegeliläisyyttä, hegeliläisyys, hegeliläisyyden jälkeen. Tällaisen yksinkertaisen yleiskuvan voi edelleen hahmottaa, ja se olisikin voinut olla jopa valaisevampi kuin nyt valittu dispositio.

Se jakso, josta kenties kaikkein eniten kaipaisi lisävalaistusta, voi olla näistä kolmesta kaudesta ensimmäinen, kausi ennen hegeliläisyyttä eli jonnekin 1840-luvun lopulle asti. Tätä aikaa muistamme varmaan nykyisin harvoin, mutta siinä on kiinnostavia ja arvoituksellisia piirteitä. Suomen ensimmäinen itsenäinen filosofi, G. I. Hartman, kuoli nuorena, juuri vuonna 1809, ja hänen työnsä jäi aivan kesken (ks. von Wright ja Oittinen 2002). Hänen jälkeensä toimi kuitenkin useita saksalaisesta idealismista innoitusta saaneita filosofeja, joiden ajatukset herättävät uteliaisuutta. Teoksessa on heitä kyllä selostettu, mutta vielä tarkempi kuva voisi olla tervetullut. (Yhtään teosta ei käsitellä lähemmin. Ei kai osasyynä ole, että ne kaikki ovat latinankielisiä?) Vaikkapa schellingiläisyyden ajatuskuviot ovat nykylukijalle niin vaikeita käsittää, että jonkinlaista analyttistä historiaa olisi hyvä saada. Varhaisimmasta vaiheesta on ilahduttavasti äsken ilmestynyt yksityiskohtainen monografia (Sarjala 2020; ks. myös Oittinen 1999). Yksi mielenkiintoinen tema suuriruh-

tinaskunnan filosofiassa olisi myös kontakti Ruotsiin; se oli tietenkin lähin kontakti, ja pari filosofia jopa siirtyi Ruotsiin (Arwidsson ja Hwasser).

Manninen on kirjoittanut mielenkiintoisen luvun, joka osoittaa, että yksi kulttuurihistoriamme suuria nimiä oli Johan Jakob Tengström, vuosien 1827–1848 professori. Hän ei ehkä ole enää kuuluisa, mutta aikoinaan hän oli kaikin tavoin vaikutusvaltainen syntyperänsä, laajojen yhteyksiensä ja virallisen arvovaltansa vuoksi. Valitettavasti hänen filosofiaansa ei ole julkaistu, ja hän keskittyi filosofoimisessaan aina lähinnä luentoihin. Tengström toi hegeliläisyyden Suomeen, ja näyttää siltä, että hän myös suuntasi sen alun alkaen valtiollisiin kysymyksiin, mistä tuli Suomessa tyypillistä. Kun Suomessa tietoisesti ymmärrettiin yliopiston tehtävä virkamieskoulutuksen näkökulmasta (Klinge 1989, 333–350), oli luonnollista kiinnittää filosofiaakin olennaista huomiota valtiovallan luonteeseen ja perusteluun. Niin teki myös Tengström. Vaikka hän oli maltillinen, hänen hegeliläisyytensä ei ollut puhdasta monarkismia, vaan hän oli vakavasti kiinnostunut sosiaalisista rakenteista. Niinpä myös hänen tärkein oppilaansa J. V. Snellman keskitti aina päähuomionsa valtiollisen ja yhteiskunnallisen elämän filosofiseen ymmärtämiseen.

Sitten päästään asian ytimeen eli Snellmaniin. Hänen osuutensa on siis laaja, ehkä jopa kohtuuttoman laaja. Niiniluoto on kirjoittanut pikakatsauksen Snellmanin virkaurasta, mutta kahdeksankymmentä sivua on Juha Mannisen työtä. Hänhän on tunnetusti johtava Snellmanin tutkija, joka on lukuisilla kirjoituksillaan saattanut käsitykset Snellmanista paljon aiempaa modernimmalle tolalle. Lopuksi Jalava selostaa kahdellakymmenellä sivulla Snellmanin valtio-oppia. Manninen kuvaa ensin tarkasti Snellmanin suhteet hegeliläisiin ja Hegeliä seuranneisiin filosofiavirtauksiin. (Itselleni kiintoisa tieto oli hänen kontaktinsa David Straussiin.) Snellmanista puhuttaessa tunnustetaan suoraan, että hänen kirjallinen ilmaisunsa on hankalaa: ”Aiheuttaa hämminkiä, että Snellman määrittelee käsitteensä eri paikoissa eri tavalla” (76).

Snellmanin filosofian käsittely on rajoitettu kolmeen keskeiseen alueeseen, jotka ovat akateeminen *Bildung*; persoona, henki ja kansakunta; ja vihdoin valtio-oppi. Rajoitus on ehkä käytännössä tarpeellinen, mutta pakottaa sulkemaan pois aiheita, joista hän kirjoitti pienempiä teoksia. Hän esimerkiksi laati ajankohtaisia kiistakirjoituksia, jotka olisivat ainakin historiallisesti mielenkiintoisia. Hän myös kirjoitti tiiviin hegeliläisen logiikan oppikirjan, jota ei nyt edes mainita. Se on harmilista, varsinkin kun Manninen on itse jo kirjoittanut siitä (ainakin Manninen 1985). Kannattaa huomata, että tarkasteltavana on enimmäkseen Snellmanin uran alkuvaihe – ja todellakin hänen filosofisesti luova kautensa näyttää olleen melkein kokonaan silloin.

Jo kahdessa varhaisessa kirjoituksessaan (vuosilta 1837 ja 1840) Snellman muotoilee yllättävän määrätietoisesti aatteensa oikeasta yliopistosivistyksestä. Siihen kuuluu tutkimuksen ja opetuksen yhteys, jota on sittemmin jouduttu yhä uudelleen alleviivaamaan. Hän myös muotoilee täsmällisesti yliopistollisen ja koulumaisen opiskelun eron perusteet, jotka ovat nykyaikana monilta aivan hämärtyneet. Akateemisen ja tieteellisen opiskelun päämäärä on Snellmanilla aina sivistys, *Bildung*, joka oli ollut kuvaavaa jo humboldtilaiselle sivistysyliopistolle, mutta jonka hän tulkitsee vielä vaativammin, hegeliläisittäin. Siinä yhteydessä korostuu myös sivistyksen tuottama yhteiskunnallinen vastuu. Snellmanin teesit akateemisesta vapaudesta ja aidosta sivistyksestä herättävät pakostakin nostalgisia mielleyhtymiä, kun ajattelee, mitä yliopistoille on parinkymmenen viime vuoden aikana tapahtunut.

Kaikkein laajimman osaston kirjassa saa Snellmanin kirja *Idee der Persönlichkeit* (1841), joka lienee hänen tärkein kontribuutionsa kansainväliseen Hegelin jälkeiseen filosofiaan. Sen tausta ja yhteydet esitellään perusteellisesti, jotta ymmärrettäisiin se runsas polemiikki ja keskustelu, jota hän kävi aikalaistensa kanssa. Esitys on hyvinkin yksityiskohtaista, mutta Snellmanin argumentointi on kieltämättä suurelta osin niin teknistä, että sen kunnollinen seuraaminen vaatisi hyvää hegeliläisen ajatustavan ja kielenkäytön hallintaa. Manninen osoittaa, että

Snellmanin tärkeä omaperäinen askel on hänen pyrkimyksensä antaa hegeliläiselle yleiselle hengen käsitteelle konkreettisempaa sisältöä (106–108). Sillä hankkeella oli kauaskantoisia tuloksia. Esimerkiksi olemme kaikki kuulleet isänmaallisesta kansallishengestä. Nyt saamme nähdä, kuinka Snellman johtaa sen hegeliläisen objektiivisen hengen realisaationa. Hän myös lausuu eksplisiittisesti, että riippumaton subjektiivinen yksilöllisyys on paha asia. Onkohan oikeastaan aihetta juhlia mitään Snellmanin päivää? *Persönlichkeit*-kirjaan sisältyy sitten johtopäätöksiä kasvatuksesta, kansakuntien suhteista ja historiallisesta kehityksestä. Manninen näyttää myös, että Snellman muutti myöhemmin eräitä mielipiteitään.

Suomalaiselle yleisölle tunnetuin Snellmanin teos on luultavasti *Läran om staten* (1842), josta Marja Jalava antaa ilahduttavan selkeän ja helppolukuisen katsauksen. Hän selostaa, kuinka snellmanilaisen valtion konstruoimisessa on edettävä moraalin, perheen, sosiaalisten instituutioiden ja lain kautta. Sivumennen on kiinnostavaa, ettei Snellman näytä juuri ymmärtäneen taloudellisten realiteettien merkitystä yhteiskunnassa (163–164). Snellmanin valtio-oppi ei todellakaan koske mitään maailmassa todella olevia valtioita, vaan konstruoituja ideaalivaltioita. Niissä lainsäätäjien toiminta ja kansalaisten todelliset tarpeet kohtaavat aina toisensa. Lopputulos on sitten tunnettu: ”Snellmanin ajattelussa valtio on alue, jolla vapaus ja oikeus realisoituvat objektiivisesti ja absoluuttisesti” (171). Selostettuaan Snellmanin ankaria huomautuksia demokratiaa vastaan Jalava palauttaa lopuksi mieleen Snellmanin valtio-opin kiistattoman ”lumipallovaikutuksen” Suomen poliittista järjestelmää koskevissa keskusteluissa 1900-luvulle asti.

Seuraava luku (Juha Mannisen) koskee Wilhelm Bolinia. Häntä ei nykyisin kukaan lue, ja hänet muistetaan vain yhdestä syystä: hän hävisi tärkeän virantäyttökilvan vuonna 1869. Kuitenkin hänen tuotannollaan on merkitystä. Bolin itse oli epäilemättä mielenkiintoinen henkilö. Hän oli varmaan kosmopoliittisempi kuin kukaan suomalaisfilosofi, Pietarin saksalainen, joka muutti Helsinkiin vasta ylioppilaaksi. (Ei käy ilmi, oppiko hän koskaan suomea.) Helsingissä filosofia oli hegeliläistä,

mutta Bolin laajensi näköalojaan matkalla Euroopassa. Silloin hän kohtasi Ludwig Feuerbachin, ja heidän välillään alkoi jatkuva kirjeenvaihto. Suomeen palattuaan dosentti Bolin oli mukana kulttuuriharrastuksissa, mutta hän julkaisi myös melkoisesti filosofisia kirjoituksia. Bolin oli ainakin jossain mielessä materialisti ja varmasti professuuria hakiessaan epäedullisessa asemassa. Hän hävisi kilpailussa Reinille. Sitä ennen hän oli julkaissut tutkimuksen, jossa puolustetaan suoraan determinismia ja arvostellaan Kantin kompatibilismia. Tämä teos on luultavasti yhä huomionarvoinen saavutus, samoin kuin hänen kirjansa *Spinoza* (1894). Maailmalla Bolin tunnetaan lähinnä siitä, että hän toimitti ja julkaisi Feuerbachin kootut teokset. Bolinista tuli sitten yliopiston kirjastonhoitaja. Hänen myöhemmistä vaiheistaan on kirjassa parikymmentä sivua, joilla ei ole juuri filosofista antia; ilmenee kylläkin, että hän oli vanhanaikainen herrasmies, joka ei sietänyt uusia suomalaiskansallisia muoteja.

Bolin suhtautui erittäin kriittisesti snellmanilaiseen valtioajatteluun (esimerkiksi Manninen ja Uusitalo 1979). Muutenkin luottamus hegeliläiseen synteisiin näyttää horjuneen yllättävän nopeasti. Niinpä jopa Thiodolf Rein, ”hegeliläinen märehittäjä”, joka sai professuurin Bolinin sijasta, alkoi pian epäillä Hegelin aatteita.

Reiniä käsitellään kovin lyhyesti, vain 12 sivua (Ihanus), ottaen huomioon, että hän viipyi professorina jopa 31 vuotta. Hän päätyi ”lotzelaiseksi”. Hermann Lotzen koulukunta on niitä suuntauksia, jotka ovat kerran olleet kuuluisia ja vaipuneet aivan unohduksiin. Tässä olisi ollut hyvä selostaa hieman tarkemmin, miten Rein lotzelaistain koettaa soveltaa idealistiset perusolettamukset yhteen kokemustiedon kanssa. Vaikka Reinin filosofiset saavutukset eivät olleet kovin omaperäisiä, hänen ansionaan on ainakin se, että Helsingin filosofiaoppiaineeseen ja hänen perustamaansa Filosofiseen yhdistykseen vakiintui varsin vapaamielinen ilmapiiri, jossa suvaittiin monenlaisia katsomuksia. Hän teki myös 1800-luvun lopun hengessä psykologian ja logiikan perusoppikirjat, jotka ilmestyivät molemmilla kielillä; ne lienevät olleet sikäli tärkeitä, että ne pysyivät käytössä vuosikymmeniä.

Arvi Grotenfelt, vuosien 1905–1929 professori, on niitä harvoja, jotka ovat Suomessa Snellmanilaisten jälkeen harrastaneet historianfilosofiaa. Jalava antaa kuvan hänen kannanotoistaan niissä saksalaisperäisissä väittelyissä (*Methodenstreit*), joita 1900-luvun alkaessa käytiin historiankirjoituksen metodista, historiallisten lakien mahdollisuudesta ja historiatieteen arvosidonnaisuudesta. Tämä jakso (252–257) on hyvin kiinnostava. Grotenfeltilla on ollut itsenäisesti harkittuja, sitoutumattomia näkökohtia annettavanaan. Lisäksi olisi pitänyt muistuttaa hänen laajasta teoksestaan *Uuden ajan filosofian historia*. Se on mielestäni edelleen paras, joka alalta on Suomessa kirjoitettu. Grotenfelt oli lähinnä erittäin oppinut filosofian historian spesialisti.

Juhani Ihanus on saanut pääasiassa vastatakseen psykologian osuudesta. Jo hänen ensimmäisestä luvustaan ilmenee, että vaikka materiaali on niukka, siinä ehti tapahtua melkoisia muutoksia. Jo Snellman luennoi hegeliläistä ”psykologiaa”, ja Z. J. Cleve julkaisi äärikonservatiivisen oppikirjan. Rein tutustui uudempaan psykologiaan, kuten aikanaan kovin suosittuun Wundtiin, ja Reinin eklektinen oppikirja sai standardiesityksen aseman. Ratkaiseva käänne tapahtui 1880-luvulla, kun kokeellinen psykologia tuli Suomeen. Hjalmar Garibaldi Neiglick suoritti ensimmäiset havaintopsykologiset kokeet, jotka ennakoivat psykologisen laboratoriotutkimuksen alkua. Hän myös arvosteli terävästi entisten filosofien tapaa ottaa kantaa puhtaasti psykologisiin kysymyksiin. Neiglick kuoli jo 29-vuotiaana. Aikalaisetkin pitivät häntä poikkeuksellisena kykynä (Hagelstam 1891). Mutta toisaalta tätä psykologian syntyä arvioitiin myös filosofisesti. Grotenfelt totesi, että ”kokeellinen psykologia ei ole mitään *filosofiaa* eikä väitäkään olevansa” (241). Olisivatpa kognitiotieteilijät ja aivotutkijat taas yhtä tervejärkisiä!

Edvard Westermarck on joutunut psykologien seuraan. Hänelle Ihanus suo 43 sivua. Se tuntuu vähältä, sillä Westermarckia pidetään yhtenä tärkeimmistä nimistä Suomen sosiologiassa, psykologiassa ja filosofiassa. Kieltämättä se hänen teoksensa, joka ehkä eniten kiinnostaa nykyisiä filosofeja, *Moral Relativity*, ilmestyi vasta 1932, mutta paljon tärkeää on jo tämän

historian ajanjaksolla. Ihanus tarkastelee Westermarckia ensi sijassa juuri psykologian näkökulmasta, mutta hän oli toki merkittävä filosofi, joka yhä muistetaan varsinkin metaetiikan tärkeänä klassikkona. Hänellä oli aina myös kulttuurifilosofinen vakaumuksensa, aate sivistyksen luonnollisesta kehittämisestä. Tätä Westermarckin perusajatusta von Wright kuvaili useassa yhteydessä, ja nyt Ihanus selostaa sitä hyvin.

Yhteiskuntafilosofiassa Westermarckin johtava ajatus on se, että sosiaalisia normeja ja rakenteita moraalisten tunteiden perusteella seuraten lähinnä 1700-luvun brittiläisen filosofian esimerkkiä. Tämä näkökulma jää nyt melko vähälle huomiolle. (Siitä on äskettäin ilmestynyt tutkimusta, ainakin Pipatti 2019.) Kun Westermarck siis analysoi normit kauttaaltaan tietynlaisten tunteiden avulla, hän päätyy luontevasti eettiseen relativismiinsa, jota Ihanus esittelee lyhyesti. Siitä olisi kiinnostavaa kuulla enemmän – onhan kyseessä yksi tärkeimpiä suomalaisia kontribuutioita käytännölliseen filosofiaan. Miten hän täsmälleen analysoi moraaliset käsitteet, ja tapahtuiko hänen teoriasaan jotain muutosta?

Westermarck oli myös kenttäantropologi, joka vietti vuosia Marokossa. Arvattavasti periaatteellinen relativismi auttoi häntä saavuttamaan sen silmiinpistävän aidon ymmärryksen, jota hän osoitti kansoja kohtaan. Sosiaalipsykologiassa Westermarckin nimi tunnetaan nykyisin yleensä niin sanotusta insensitiväittelystä, jossa häntä vastassa olivat Freud ja Durkheim. Tämäkin aihe selostetaan, vaikka yllättävästi Freudia ei mainita nimeltä.

Rolf Lagerborg oli Westermarckin tärkein filosofioppilas – jos häntä ylipäänsä voi sanoa kenenkään oppilaaksi. Individualismi oli hänen ihanteenaan sekä omissa elämäntavoissa että filosofisena periaatteena. Marja Jalava on saanut tehtäväkseen kertoa Lagerborgin uran värikkäistä alkuvaiheista. Lagerborg toi suomalaiseseen filosofiaan vaikutteita behaviorismista, ranskalaisesta sosiologiasta ja psykofyysisestä materialismista, mutta oman aseman hän onnistui saamaan vasta Åbo Akademiassa 1930-luvulla. Hänen tuotantonsa on laaja ja kirjava, mutta

sieltä voisi kenties löytyä jotain mielenkiintoista. Jalava on tois-
taiseksi ainoa, joka on tutkinut vakavasti Lagerborgin filosofiaa.

Kirja päättyy muutamaan jossain määrin irrallisen tuntui-
seen lukuun. Yksi niistä koskee psykologian käännettä: 1910-
luvulla Suomessa tuli lyhyessä ajassa tunnetuksi joukko psyko-
logisia virtauksia ja menetelmiä, joiden vaikutuksesta psykolo-
gia alkoi yhä selvemmin itsenäistyä omaksi alakseen. Jätänkin
tämän jakson nyt sivuun. Niiniluodon kymmensivuinen luku
Eino Kailasta on hieman arveluttava, koska oikeastaan siitä
vain pari sivua mahtuu tämän kirjan ajanjaksoon. Sen sijaan
kiinnostava löytö on Hjalmar Eklund, joka aloittaa modernin
logiikan tutkimuksen Suomessa. Hänen kirjasensa vuodelta
1916 tarjoaa omintakeista menetelmää Russellin paradoksin
ratkaisemiseksi joukkojen konstruoimista rajoittamalla.

Lopuksi täytyy pohtia kirjan alueen määrittelyä. Filosofisen
yhdistyksen kokouksessa todettiin, että se koskee ”akateemista
filosofiaa”. Mutta mitä se oikeastaan on? Ilmeisesti se ei tarkoita
vain akateemisten virkojen haltijoita, koska mukana on muitakin:
alussa Turun romantiikka, lopussa Henning Söderhjelm,
Eklund ja jopa O. W. Kuusinen, jonka filosofinen tuotanto koos-
tuu hyvästä pro gradu -työstä. Tämä väljennys lienee kohtuul-
linen. Ilmeisesti siis tarkoitetaan, että tarkastelusta suljetaan sel-
laiset muodit ja aatevirtaukset, joilla ei ole varsinaista tieteel-
listä päämäärää, vaikka ne olisivatkin peräisin filosofiasta. Sel-
laisilla on jossain vaiheessa ollut melkoinen vaikutusvalta.
Niinpä 1900-luvun alun kulttuurin ilmapiiriin levisi laa-
jalti ”nietzscheläisyys” (Ervasti 1960), ja pian taustahahmoiksi
tulivat esimerkiksi Ostwald ja Haeckel. Niihin ei siis nyt paneu-
duta, ja ehkä nuo aiheet kuuluvatkin lähinnä yleiseen kulttuu-
rihistoriaan.

Aihe, josta olisin mielelläni kuullut jotain, on kielikysymys.
Milloin latina katosi? Missä määrin suomea alkoi esiintyä ruot-
sin joukossa, ja kuinka nopeasti maailmankieli saksa vakiintui
kotimaisen ruotsin rinnalle tai tilalle? Esiintyikö muita kieliä?
(Westermarck kirjoitti englantia ja Lagerborg jopa ranskaa.)
Tämä kysymys olisi kiinnostava, kun arvioidaan filosofian roo-
lia Suomen tieteen kokonaisprofiilissa.

Pitäisin tärkeänä myös käännöstyötä, jolla ulkomaisia filosofisia merkkiteoksia on saatu kotimaisen yleisön luettavaksi. Suomennoksista on toistaiseksi julkaistu pinnallinen yleiskatsaus (Aho 2013), ruotsinnoksista tietääkseni ei mitään. Tietämys käännöksistä selventäisi kuvaa filosofisen sivistyksen ta-
sosta.

Tässä niteessä joudutaan myös tieteiden keskinäissuhteita koskeviin ongelmiin. Sarjassa on koko ajan noudatettu tiukasti periaatetta, että kukin tieteenharjoittaja on käsitelty vain omassa osassaan. Myöskään mitään ristiviittauksia ei ole käytetty, ja ne olisivatkin olleet hankalia sarjan ollessa kesken. Nyt viimeisessä osassa ne olisivat jo mahdollisia, ja myös sisällön puolesta filosofia kaipaa enemmän viitteitä muualle kuin vaikkapa kemia. Edelleen on kuitenkin pidetty kiinni ankarasta tieteenalojen jaosta. Siksi ei ole voitu mainitakaan niitä filosofisluonteisia tutkimuksia, joita muiden alojen edustajat tekivät. Ensi sijassa kiinnostavia olisivat historioitsijat, Topelius ja Yrjö-Koskinen. Jo Topelius kehitteli aivan vakavasti otettavaa historianfilosofiaa (Noro 1968), ja hänen seuraajansa Yrjö-Koskisen *Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa* (1879) ihailee samantilaista "eurooppalaisuutta" kuin on nykyisin muodissa. Toisaalta joukosta putoaa sellaisiakin kirjoittajia, jotka kuuluvat juuri filosofiaan. Erikoisen ikävän kohtelun saa J. A. Lyly, joka laati ensimmäisen suomenkielisen filosofiaväitöksen (Lyly 1889). Hänen kirjansa on ajankohtaan nähden harvinaisen laaja ja laadukas, mutta nyt hänestä on yksi kolmen rivin alaviite, koska häntä käsitellään klassillisten kielten niteessä muutama sivu täysin epäfilosofisesti.

Lopuksi muistutan, että tärkein asia joka kirjassa on hyvä kuvitus. Tässäkin niteessä on melkoisesti kuvia, mutta ne ovat pelkkiä naamoja. Eikö olisi mitenkään voinut löytää joukkoon jotain haus Kempaa?

Kirjallisuus

Aho, Tuomo (2013). "Filosofinen kirjallisuus", teoksessa O. Paloposki ja H. K. Riikonen (toim.), *Suomennetun tietokirjallisuuden historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 160–174.

- Ervasti, Esko (1960). *Suomalainen kirjallisuus ja Nietzsche 1*. Turun yliopiston julkaisuja B 77.
- Hagelstam, Jarl (1891). "Hjalmar Neiglick", *Album utgifvet af Nyländningar*, 1–42.
- Klinge, Matti (1989). *Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808–1917*. (Helsingin Yliopisto 1640–1990, II osa.) Helsinki: Otava.
- Lahtinen, Mikko (2004). "Huomioita suomalaisen filosofian historiasta", *niin & näin* 1, 9–29.
- Lyly, J. A. (1889). *Plootinos sielun substanssiaalisuudesta*. Helsinki.
- Manninen, Juha (1985). "J. V. Snellmanin ensimmäinen logiikan oppikirja", *Opusculum*, 51–69.
- Manninen, Juha ja Uusitalo, Jyrki (1979). "Vapausaate ja demokraattisen valtion teoria Wilhelm Bolinilla", teoksessa S. Knuuttila, J. Manninen ja I. Niiniluoto (toim.), *Aate ja maailmankuva*. Porvoo: WSOY, 232–278.
- Noro, Mauri (1968). *Kaitselmusaate Topeliuksen historianfilosofiassa*. Porvoo: WSOY.
- Oittinen, Vesa (1999). "Suomen ensimmäiset kantilaiset", *Ajatus* 56, 45–87.
- Pipatti, Otto (2019). *Morality Made Visible: Edward Westermarck's Moral and Social Theory*. Lontoo: Routledge.
- Rein, Thiodolf (1908). *Filosofins studium vid Åbo Universitet*. (Åbo universitets lärdomshistoria 10.) Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Sarjala, Jukka (2020). *Turun romantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- von Wright, Georg Henrik, ja Oittinen, Vesa (2002). "G. I. Hartmans *Kunskapslära*. Ett ofullbordat filosofiskt systembygge", *Historiska och litteraturhistoriska studier* 77, 71–104.